

Rozsáhlé obchodní komplexy vznikají dnes jako houby po dešti. Doba si toho žádá. Množství veletrhů a výstav využívá každý volný prostor, splňující elementární kritéria na pořádání obdobných akcí. Jak tomu však bylo dříve?

PŘIPRAVIL: VOJTĚCH KAŠPÁR
OBRAZOVÁ DOKUMENTACE: ARCHIV ARCHAIA

od podoby nynějších tržišť, provozovaných na našich hradech. Mobilní stánky dřevěné konstrukce pokryté plachtovinou, prodej přímo z vozu či stabilnější obchůdky a kůlny ze spalitelných materiálů.

Vznik obchodních center

Vznik středověkých měst a ustálení českého organismu jde ruku v ruce se stabilizací trhu. Každé středověké město má své tržní místo, často i několik takových míst. V období před vznikem pražské sídelní aglomerace (do 12. století) dochází k intenzifikaci směny a obchodu v tzv. tržních ulicích.

K obchodním transakcím prostřednictvím ekvivalentů (železné sekerovité hřivny,

Místa dávných obchodů a představení

Všichni zajisté dobře známe výjevy z filmových adaptací knih Eduarda Štorcha, které formovaly náš pohled na pravěké dějiny našich zemí.

Kupci připlouvající po řece jsou očekáváni a vřele vítáni místními obyvateli. Loď přirazí ke břehu, zboží je vyloženo pod koruny stromů a obchodní transakce mohou začít. Vedle nezbytných základních potřeb (sůl, suroviny, zbraně) se obchoduje i s předměty zbytnými (šperky a móda). Po uspokojení potřeb chtivých nakupujících naloží kupci neprodané zboží a vydávají se na další cestu. Typický obraz obchodu v dávných dobách.

Snaha o regulaci toku zboží a jeho prodeje na místech kontrolovaných, povolených a pochopitelně za úplatu poskytnutých je nepochybně stará jako lidstvo samo. Archeologické nálezy dokládají existenci ohrazených či výšinných sídlišť již v době přítomnosti nejstarších zemědělců na našem území v 6. tisíciletí př. n. l. a četná opevněná výšinná hradiště se objevují především v období středního eneolitu (3330–2900 př. n. l.). Jestli však byly tyto objekty centry tehdejšího obchodu, se dnes pouze domníváme. Jednoznačnými obchodními středisky však nepochybně byla keltská opevněná města – oppida (např. Závist u Prahy) a následně hradiště slovanská či jejich podhradí (Malá Strana pod Pražským hradem). Zdejší trhy se zřejmě příliš nelišily

tenké šátečky) a od poloviny 10. století také mincí docházelo podél významných obchodních cest. V Praze, kde v této době kvetl především obchod s otroky, šlo o prostor Malé Strany a tržní ulici pod Vyšehradem mezi hrady (Vyšehradská ulice nebo Karlovo náměstí – doloženo od roku 1105), dále je uvažováno o Petřské ulici a pochopitelně o okolí Staroměstského náměstí. Prodej a směna probíhala v tržních ulicích před jednotlivými obydlími, tranzitní obchod, překupní a překladové tržišť bylo stále mobilní. V roce 1092 píše Kosmas ve své kronice o „řemeslech, obchodu a hlučných trzích“. Přesun panovnické rezidence v roce 1140 z Vyšehradu na Pražský hrad je doprovázen koncentrací obchodních aktivit do prostoru

okolí dnešního Staroměstského náměstí. Uzrál čas pro stabilizaci tržního prostoru.

Na středověkém tržišti

Převažující mobilní konstrukce středověkých krámků ze spalitelných materiálů nám bohužel neumožňuje detailnější poznání tohoto atributu středověkého města. Zároveň náměstí současných žijících měst nejsou příliš často předmětem archeologických výzkumů. Unikátní informace o podobě veřejného obchodního prostoru poskytl nedávno provedený výzkum trhu v polské Wroclawi. Centrum opevněného středověkého města zaujímalo čtvercové náměstí, v jehož středu vznikla na konci 13. století radnice s komplexem soukenických krámků. Na zbytku náměstí vyrostly, minimálně ve dvou pravidelných řadách, dřevěné krámkové lemované dvěma dlážděnými komunikacemi. Na východní straně radnice byl veřejný prostor doplněn odděleným soudním dvorem, kde stál nejdříve dřevěný a posléze též kamenný pranýř. Veřejný prostor sloužil ve středověku též výstavním účelům a mezi oblíbené lidové zábavy patřilo veřejné sledování lidského utrpení, potupy či v krajním případě smrti. Na západní straně

radnice stála dřevěná a později kamenná velká váha. Z důvodu nárůstu kulturních vrstev na ploše náměstí bylo nutno na konci 13. století vybudovat před frontami domů orientovanými do náměstí dřevěná či zděná předpraží. Výzkum wroclawského trhu představuje unikátní sondu do podoby evropského veřejného obchodního prostoru.

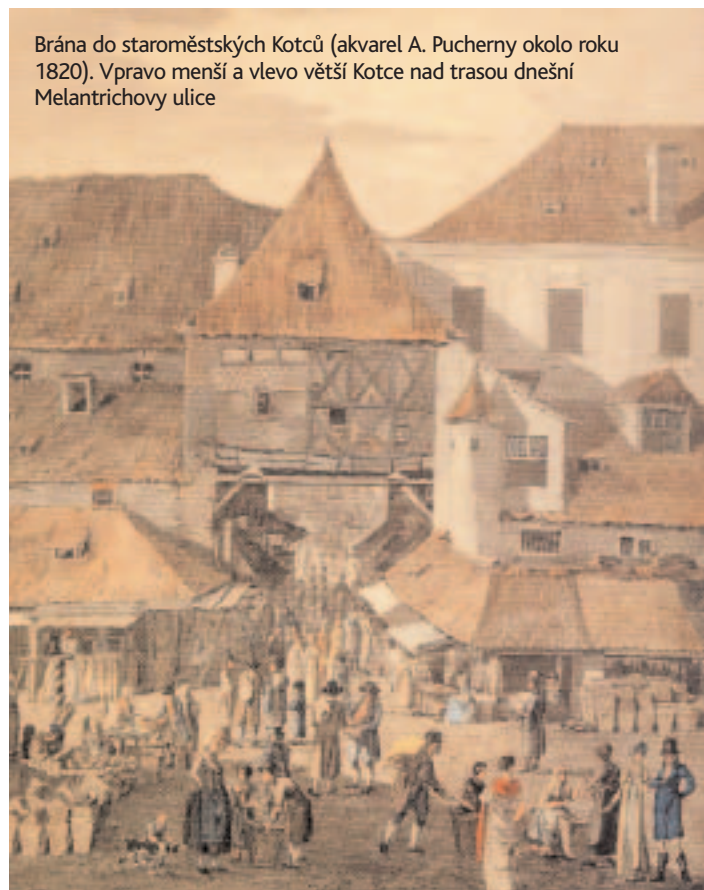
Kamenný obchod

V Praze vznikají okolo roku 1362, uprostřed tržiště někdejšího havelského města, soukenické kotce o délce 200 m (šířka 22,6 m), které svými rozměry překonávají všechny známé evropské soukenické haly té doby. Příčná ulice s vchodem oddělovala dispozici na menší (dnes zaniklé) a větší Kotce. Šlo o strohou, monumentální trojtraktovou budovu s výrazně bazilikální (reminiscence na bazilikální obchody doby římské) převýšenou střední lodí a krytou sedlovou střešou. Střední chodbovitá loď byla otevřena přímo do krovu a osvětlena okny, osazenými v převýšených bočních lodích. Z chodby se vstupovalo do jednotlivých krámků v bočních traktech, valeně zaklenutých s vrcholnicí kolmou k podélné ose klenby (celkem 66 kotců). Z typizované prodejny o rozměrech 4,8 x 5,6

m se do střední chodby otevíralo výkladní okno o velikosti 2,8 x 1,7 m. Kotce měly 4000 m² zastavěné plochy a 30 000 kubických metrů obestavěného prostoru. Když byly po roce 1795 Kotce zastavěny do obytné zástavby, zdálo se, že beze zbytku zanikly. Překvapivě však stavebně historický průzkum odkryl množství dochovaných fragmentů a úseků zdí středověkého stavu, včetně unikátního konstrukčního systému. Obvodové i středové zdi byly založeny na kamenných segmentových pasech na pilířích. Podobné kamenné objekty jsou typické pro středověká města nejen ve střední Evropě. V Praze byly tímto způsobem řešeny zaniklé masné krámy v Lazarské ulici, obchodní špalíček se slanečkárnou na Karlově náměstí, typické jsou masné krámy v Českých Budějovicích či v Plzni.

Curia hospitum mercatorum

Týnský dvůr (Týn, Ungelt, Teinhof, Laeta Curia, Fronhof) se dodnes nachází v bloku ulic mezi pražskými kostely Panny Marie před Týnem a sv. Jakubem. Představoval zeměpanskou instituci s přímou vazbou na

Brána do staroměstských Kotců (akvarel A. Pucherny okolo roku 1820). Vpravo menší a vlevo větší Kotce nad trasou dnešní Melantrichovy ulice

Dům U tří modrých koulí čp. 541 v ulici V Kotcích s patrnou převýšenou gotickou střední lodí a dvěma zachovanými bazilikálními okny (nahore)

Západní věžový vstup do areálu opevněného Týna – Ungeltu od východu z prostranství dvora

centrální pražské tržiště. Dvůr patřil knížeti a měl vlastní zprávu, včetně knížecího soudce, který řešil pře a trestal zločiny. První písemné zmínky o dvoru cizích kupců pocházejí z listinných falz Bořivoje II. (1100–1107). Pragmatickým účelem dvora bylo vyložení nákladu, prodej zboží a odvedení daně (cla zvaného ungelt). Ungelt byl poplatek obsahující tranzitní, dovozní i vývozní clo a sazbu za uskladnění zboží. Objekt byl po dlouhá léta rekonstruován systematicky archeologicky zkoumán a podařilo se rozlišit jeho složitý stavebně historický vývoj. Nejstarší fázi představuje západní část dnešní dispozice, opevněná příkopem, dřevěným ohrazením a dřevěnými objekty situovanými podél obvodu. Před polovinou 13. století dochází k rozšíření areálu na východ a zbudování románského opevnění z pravidelných opukových kvádrů. V areálu vznikají minimálně dva výstavní kamenné románské domy. Tento čistě obchodní komplex představuje krystalizační jádro pražské raně středověké sídelní aglomerace.

Kostel jako výstavní prostor

Vedle prezentace lidské bída a utrpení, ukazované na středověkých veřejných prostranstvích formou veřejných soudních procesů, výkonů trestů či poprav pro zábavu i odstrašení lidu obecného, musel panovník okázale prezentovat svoji moc a víru. K těmto účelům sloužily korunovační oslavy, oslavné spanilé jízdy či výstavy ostatků svatých. Mezi oblíbené kratochvíle krále a císaře Karla IV. patřilo vystavování říšských ostatků „reliquiae imperiales“ či nově nabytých ostatků svatých. Poté, co se císaři podařilo konečně získat říšské relikvie od synů svého předchůdce Ludvíka Bavora, byly uloženy u sv. Víta, následně na Karlštejně a jednou za rok, na první

pátek po neděli velikonoční, dopravovány na Karlovo náměstí a ukazovány lidu. Od roku 1354 se nejdříve u veliké dřevěné stavby a později u výstavného, speciálně k těmto účelům postaveného kostela Božího Těla ukazovaly ostatky svatých. Významný svátek navštěvovalo ohromné množství lidí a přitahoval podle dobových pramenů více zvědavce než sebevýnosnější obchod. Nadšeným poutníkům bylo z ochozu kaple žehnáno a soudobý kronikář uvádí, „že v Praze se sešlo tolik lidí ze všech končin světa, že by tomu nikdo nevěřil, kdo to na vlastní oči neviděl“. Centrální členitá dispozice kaple Božího Těla na Karlově náměstí představuje předobraz výstavních hal a komplexů, v nichž se však dnes vystavují poněkud prozaičtější artefakty.

K prvním počínům výstavnictví

Nástup osvícenství v českých zemích byl doprovázen zájmem o vědu a technický pokrok. Ruku v ruce s tímto zájmem bylo

Půdorys Týna – Ungeltu

pořádání průmyslových výstav. První Česká průmyslová výstava se konala v roce 1791 u příležitosti korunovace Leopolda II. a byla první svého druhu v Evropě. Na výstavě konané v pražském Klementinu byly předváděny průmyslové i umělecké výrobky. Další výstavy se konaly v letech 1828, 1829, 1831, 1833, 1836, 1872 a sté jubileum bylo náležitě oslaveno uspořádáním Všeobecné zemské jubilejní výstavy Království českého v roce 1891.

O podobě výstavních prostor a uspořádání vystavených exponátů se dozvídáme ze dvou dochovaných litografií – jedná se o pamětní tisk, vydaný k pobytu panovnického páru v Praze v roce 1833. Výstava se tehdy konala na Pražském hradě a vyčleněny k tomuto účelu byly dvě místnosti, a to Španělský a Německý sál.

K proměně výstavních ploch do podoby, kterou dnes víceméně známe, dochází na konci 19. století, kdy architekt Antonín Wiehl navrhuje 300 000 m² nových a speciálně k tomuto účelu koncipovaných výstavních ploch na holešovickém výstavišti. ■

Průmyslová výstava na Pražském hradě na vyobrazení z pamětního tisku z roku 1833. Centrem Německého sálu byl tehdy rozpracovaný Langweilův papírový model Prahy, doplněný optickým přístrojem na stativu umožňujícím sledovat detaily modelu

